

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Lindeijer SJ, Marc, *Pater Ligthart en de zaak Roothaan. Streven naar heiligheid in het utopistisch tijdperk, 1914-1968* (Hilversum: Verloren, [Amsterdam]: Pater Roothaangenootschap, 2010, 660 blz., ISBN 978 90 8704 139 7).

De Nederlandse jezuiet pater Roothaan was begin negentiende eeuw de hoofdrolspeler in het herstel van de sinds 1773 door de paus opgeheven jezuietenorde en zijn eerste nieuwe generaal. In de twintigste eeuw spanden Nederlandse jezuieten zich daarom in om hun landgenoot zalig en heilig te doen verklaren, een streven dat uiteraard door de ordesleiding in Rome krachtig werd ondersteund, maar om velerlei redenen mislukte. Deze omvangrijke (660 bladzijden) Nijmeegse dissertatie, geschreven door de jezuiet en historicus Lindeijer en voorgelegd aan de theologische faculteit, bevat het uiterst gedetailleerde verhaal van die mislukking. De schrijver toont zich met dat gebrek aan succes overigens niet ontevreden, want al dat menselijk streven naar zalig- en heiligverklaringen acht hij een ondeugdelijke koers: heiligen worden niet door mensen gemaakt, maar ze worden van Godswege geschonken – zo zou je, dacht ik, het theologische uitgangspunt van het boek kunnen omschrijven.

De dissertatie valt in een heel groot en een heel klein gedeelte, een Nabeschouwing, uiteen. Het grote bestaat uit drie, chronologisch afgebakende delen, waarin de schrijver zijn zoeklicht in een voortdurende afwisseling richt op een drietal tonelen. Ten eerste betreft dat het optreden van pater Ligthart, zijn levensloop en inzet voor het hoge doel van de heiligverklaring door middel van schrijven, preken, organiseren, en niet het minst ook invloed uitoefenen achter de schermen. Ten tweede schenkt Lindeijer aandacht aan de jezuieten-theologen, hoofdzakelijk gestationeerd aan het Maastrichtse Canisianum, de theologie-opleiding van de orde in Nederland, waar de docenten zich in steeds veranderende theologische context bezonnen op wezen en doel van heiligheid. En tenslotte komt de hogere ordesleiding aan bod, te weten de leiding van de Nederlandse provincie en het generaalat in Rome, waar de inspanningen van de *rank and file* Roothaanaanhang zo strategisch mogelijk werden ingezet. Zoals gezegd worden de ontwikkelingen op die verschillende fronten tot in detail en met veel oog voor de menselijke kant van de zaak in kaart gebracht. Het is beslist geen droog, en alleen voor

insiders relevant kerkhistorisch verhaal dat Lindeijer opdist – al gaat de detaillering mij persoonlijk te ver en al zal de minder (in)gewijde lezer zich over de precieze betekenis van allerlei theologische en kerkelijke termen en begrippen nog wel eens achter de oren krabben en er een naslagwerkje over moeten opslaan. Het documentaire fundament onder de uiteenzetting is overigens bepaald indrukwekkend. Daartoe behoren zowel de ordesarchieven van de Nederlandse Provincie in Nijmegen en Den Haag als die van het generalaat in Rome, talrijke gedrukte bronnen en tijdschriftenreeksen. Er zijn heel wat ordesgenoten van de schrijver die er in dit boek flink van langs krijgen. Of dat allemaal terecht of onterecht is, onttrekt zich voor het grootste deel aan mijn waarneming en is bovendien afhankelijk van het standpunt dat men überhaupt terzake van godsdienst en al wat daarmee verbonden is, inneemt. In zijn beoordeling van recente ontwikkelingen toont Lindeijer zich zonder meer een conservatief van het zuiverste water.

Bij de korte, toch nog altijd een veertigtal bladzijden in beslag nemende Nabeschouwing mag ik misschien een enkele kanttekening plaatsen. De schrijver introduceert daarin vrij plotseling een aantal min of meer recente boeken uit de omvangrijke historiografie over fascisme, nationaal-socialisme, stalinisme en de studentenbeweging van ‘1968’. Ze worden verbonden door het begrip utopisme: het streven naar een Nieuwe Mens en een Nieuwe Orde. Vervolgens stelt Lindeijer de nodige overeenkomsten vast tussen al dergelijke bewegingen en regimes enerzijds en het karakter van de heiligverklaringsinspanningen waar hij zo uitgebreid over heeft gerapporteerd anderzijds. In principe lijkt een dergelijke vraagstelling me helemaal niet irrelevant. Ook langs een begrip als ‘totalitarisme’ hebben onderzoekers eerder tendentieel gelijkaardige overeenkomsten tussen profane en religieuze sferen trachten vast te stellen, overigens zonder tot onderlinge overeenkomst te komen. In heel verschillende kringen heeft zich in de eerste helft van de twintigste eeuw een antiliberaal stormloop voorgedaan en de strijd om alternatieve vormen leverde in die verschillende kampen soms overeenkomstige trekken op. Toch blijft het de vraag, of je eerder naar de uitwendige vorm van het alternatieve streven (totalitair, totalistisch, utopistisch, of hoe je het noemen wilt) moet kijken of naar de inhoud, en vooral naar de positieve, inhoudelijke idealen. Dat onderscheid wordt namelijk teveel verwaarloosd. Daarnaast vroeg ik me af, of de schrijver voldoende het omstreden karakter van sommige titels uit zijn nogal willekeurig geselecteerde lijstje beseft. Dat geldt bijvoorbeeld voor het werk van Roger Griffin, en nog meer voor het ‘1968’-boek van Götz Aly over de

Duitse studentenopstand, een afrekening met diens eigen verleden. Ook wordt het utopismebegrip er niet helderder op, wanneer blijkt dat ook de S.J.-tegenstanders van het utopisch zaligverklaringsstreven utopisten heten en nog een stuk hartgrondiger door de schrijver worden weggezet dan pater Ligthart en de zijnen.

Een eindoordeel valt op die manier nogal ambivalent uit. Maar de poging een thematiek als het zalig- en heiligverklaringsstreven uit het nauwe pakje van de traditionele kerk- en godsdienstgeschiedenis te halen, is en blijft een aantrekkelijke kant van deze omvangrijke onderneming.

Paul Luykx, Nijmegen

Webrecensie BMGN – LCHR 126:4 (2011)

Martin, Claire (ed.), *Mémoires de Benjamin Aubery du Maurier, ambassadeur protestant de Louis XIII (1566-1636)* (Genève: Droz, 2010, 445 blz., ISBN 978 2 600 01413 7).

De politiek-religieuze relaties tussen Frankrijk en de Republiek in de zeventiende eeuw zijn goeddeels onontgonnen terrein. Overzichtswerken ontbreken, terwijl case-studies vooral aandacht schenken aan de onderlinge conflicten na de troonsbestijging van Lodewijk XIV, met het Rampjaar en de Revocatie als bekende hoogtepunten. Over de vroege zeventiende eeuw is echter veel minder bekend. De door Claire Martin uitgegeven memoires van Benjamin Aubery du Maurier, die van 1613 tot 1624 als Franse ambassadeur in Den Haag resideerde, vormen dan ook een welkome aanvulling.

Du Maurier had als protestant uit de ‘noblesse de robe’ carrière gemaakt in het bestuur. Tijdens de Franse godsdienstoorlogen streed hij kortstondig in de legers van de prins van Condé, om vervolgens in dienst te treden van achtereenvolgens de protestantse theoreticus en staatsman Duplessis-Mornay, de hertog van Bouillon (tevens prins van Sedan), de Franse vorst Hendrik IV, en diens minister van financiën Sully. Na de moord op Hendrik IV in 1610 zond regentes Maria de’ Medici hem vervolgens namens Lodewijk XIII als ambassadeur naar Den Haag.

De memoires van Du Maurier verhalen uitgebreid over deze turbulente carrière, met ruime aandacht voor zijn periode in Den Haag. Waarschijnlijk schreef hij het eerste deel in de jaren 1610-1613, en voltooide hij de tekst na terugkeer uit de Republiek. Zoals de meeste memorieschrijvers in de zeventiende eeuw beoogde hij vooral zijn kinderen van advies te dienen, in de overtuiging dat zijn levenservaring hen van pas zou komen. Daarnaast wilde Du Maurier een betrouwbaar historisch